

Проф. С.Б. Сорочан

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків
історичного факультету

Місце лікарів у системі ринку послуг Візантії IV–IX ст.

У ранньосередньовічній Візантійській імперії — Ромейському царстві, як і в греко-римському світі, практичні потреби в лікуванні продовжували задовольняти цілителі, лікарі (iatros, iatraina), які були одночасно аптекарями та фармакевсами — спеціалістами з виготовлення ліків, а часом і отрут [20, с. 290 (VII. 25); 39, col. 863; 7, С. 592]. Вони успадкували від античності багатий досвід, що поєднувався з практикою та новизною [см.: 57, р. 95–115; 48, р. 53–63; 62, р. 453–454; 9, с. 127–140; 23, с. 132–136]. Низка спустошливих епідемій чуми, що особливо вразили Ромейське царство з 541 до 749 рр., мабуть, не позначилася на репутації лікарів, при всьому їхньому безсиллі перед цим страшним лихом. [см.: 41, р. 134–160; 55, р. 99–118]. Але яким був попит на медиків у повсякденному житті, і що вони мали пропонувати за винагороду широкому ринку послуг? Відомості такого роду вкрай мізерні і до того ж розпорошені в наративних, законодавчих джерелах, візантійській папірології і тому важко піддаються обробці, систематизації, відповідному аналізу. Можливо, саме цим пояснюється той очевидний факт, що економічна сторона діяльності ромейських медиків майже не привертала увагу візантиністів, які концентрували свої дослідницькі зусилля переважно на медичних традиціях, досвіді, лікарнях як таких, системі лікувальних, харитарних закладів та охорони здоров'я в Ромейському царстві у період його переходу від пізньоантичної стадії розвитку до власне середньовічної [см.: 57, р. — 95–115; 46, р. 127–150; 53; 34; 64; 36, р. 18–32; 40, р. 169–186; 49; 45, S. 7–16; 42, р. 201–219; 43, р. 45–74; 44, р. 43–51; 38, р. 42–46; 54; 47]. Тому є підстави поставити в якості завдання таку проблематику і спробувати відповісти на питання про ступінь «товарності» даної професії у Візантії протягом IV IX ст., коли відбулося її становлення як держави.

Медична освіта в Ромейському царстві мала у цей час переважно індивідуально-ремісничий, світський характер. Медичні знання, як і професія лікаря-іатра, часто були спадковими, тобто передавалися за тра-

дицією від батька до сина. Частіше за все лікарі мали велику повагу. У всякому разі, більш значну, ніж це було в римському суспільстві, де лікарями ставали головним чином вільновідпущеники і раби, тобто люди низького соціального статусу. Серед ранньовізантійських лікарів також були раби. Причому їх, як тих, що володіють складною спеціальністю, оцінювали при продажі втричі дорожче простих рабів. Але ще більше було людей вільних, навіть тих, кому вдавалося наблизитися до верхівки знаті, увійти в імператорське оточення, виконувати важливі, відповідальні державні доручення [26, с. 124–125]. Вони не отримували мільйонні гонорари, але їх і не страчували або кидали в ув'язнення, як це було у світі ісламських халіфів, емірів та шейхів. [54].

Численні представники цієї сфери діяльності втілювали медичну практику використовуючи приблизно двісті різновидів медичних, хірургічних, фармакологічних інструментів, пристроїв, серед яких були численні кам'яні, мармурові та бронзові ступи, товкачки (іноді у формі зігнутого під прямим кутом пальця) для розтирання лікарських речовин, ложечки, кістяні терочники, дощечки з порфіру, невеликі скляні таці, керамічні тарілочки, посудини з відповідними написами, мармурові чаші з носиком для зливання рідин, глиняні чаші для крові, що спускається, пессарії, ножі — скальпелі з лезами різної форми, зонди, трубки, катетери, канюлі, кліщі, пили, припікачі, оглядові дзеркала, пінцети, щипчики, які постійно знаходять під час розкопок візантійських міст [32, р. 187–204; 11, л. — 29; 6, с. 283; 31, с. 62–63; 22, с. 975–977, рис. 361–365; 23, с. 135]. За словами Феофілакта Сімокатти, «люди, випробувані в мистецтві Хірона та Махаона», супроводжували війська, перебували у військових таборах, оперували, лікували поранених, збирали свої консиліуми [30, с. 42 (II. 6. 5–6) про візантійську державну військовопольову медицину [см.: 26, с. 130]. Більше того, їхня грамотність та освіченість, а також, як підкреслював Феофан, «винахідливість і кмітливість», дозволяла

довіряти їм виконання важливих державних доручень, наприклад, стати послом до кагану авар. [30, с. 176 (VI. 11. 7); 29, с. 258 (VI)].

У кожному ромейському місті працювало стільки медиків, практикуючих лікарів, скільки вважалося необхідним для населення. Як і в римському античному суспільстві, вони розглядалися як висококваліфіковані ремісники, мали свою ієрархію, іноді об'єднувалися в професійні групи і, поряд з вчителями, звільнялися від обов'язкових у Візантії податків, хоча й отримували доходи від своєї діяльності. Вони володіли тим, що можна було використовувати і продати охочим: діагностикою, знанням симптомів, призначали лікування згідно з діагнозом, займалися терапією та хірургією, найчастіше були одночасно аптекарями та фармакевсами (фармацевтами), тобто самі призначали та готували ліки [подр. см.: 62, р. 451–454; 26, с. 122–134]. Життя святих V–X ст. рясніють відомостями про медиків, цілителів, навіть серед ченців-пустельників, причому вони не зникають навіть у темні VII–VIII ст., до кінця «не прояснені» для нас [52, sec. VII, р. 38; 46, р. 127–150; 36, р. 24; 48, р. 53–63; 17, с. 25–38]. Наприклад, у цей час їх було чимало навіть на периферії Імперії ромейів, у провінційних містах Італії, зокрема, в Равенні, Римі, причому не можна виключити можливість об'єднання їх тут у особливі корпорації — схоли (scholae), де вони отримували щось подібне до професійної акредитації, що свідчить про рівень освіти та навичок [61, №35; 1, с. 268, 317; ср.: 38, р. 42–46]. Про досить велику кількість серед візантійських професійних лікарів та фармакевсів іудеїв свідчило 11 правило Вселенського Трульського собору 691/692 рр., яке забороняло, мабуть, безуспішно, і єреям та мирянам «приймати від них ліки» [51, р. 385; 5, с. 277–278]. Платне звернення до медиків, іатру розглядалося як цілком звичайна річ і в VI–VII ст., і в IX–X ст. Саме так сприймаються розповіді про це в «Лимонарі» Мосха та в Житті Василя Нового, складеному його учнем Григорієм [14, с. 277; 16, с. 93]. Цікаво, що деякі монастирі, як чоловічі, так і жіночі, спеціально наймали платного лікаря для того, щоб він регулярно оглядав ченців, які ухилялися від служб під приводом поганого самопочуття.

Само собою зрозуміло, християнство відстоювало можливість покладатися на диво, молитву, парамедицину, релігійну медицину як спосіб зцілення, особливо якщо його просили у гробниці святого, в його храмі або молитвою якогось особливого праведника чи шанованого ченця [63, р. 5–86; 27, с. 69–81]. Проте, цивільна і церковна влада невпинно піклувалися про організацію та утримання цивільних і церковних лікарень — іатрин, іатріонів, ієранів, ксенонів, носокоміонів, ловотрофінів-лерозоріїв, відповідних лікарень при ксенодихіонах, окремих храмах, монастирях [48, р. 53–63; 49; 45, S. 7–16; 23, с. 129–136; 25, с. 230–231, 237, 251, 252–278; 43, р. 45–74; 28, с. 94–117; 21, с. 8–25; 10, с. 144, 146]. У VIII–IX ст. висококласними фахівцями, «софістами лікарської професії» (sophistes tes iatrikes epistemes), іатрософістами (iatrosophistes) аж ніяк не безкоштовно чита-

лися лекції з медицини, писалися і переписувалися компілятивні в значній мірі медичні трактати, шість з яких вважав за потрібне описати у своїй «Бібліотеці» Патріарх Фотій. [60, р. 382; 37, р. 136. 21, 145.2, 182. 8, 185, 199, 259; 16, с. 93; 8, с. 85; 12, с. 322–330]. Юстиніанове законодавство підтвердило право всіх бажаючих навчатися медицини та зобов'язало найбільш досвідчених, «старших» лікарів при різних лікарняних закладах, тих, кого називали архіатри, робити це [35, I. 27. 41; ср.: 58, XIII. 3. 3] за відповідну винагороду, отже прагнення потрапити до лав медиків та отримати дохідну спеціальність обмежувалося лише платоспроможністю учнів. Показово, що ставлення до вчених лікарів — клініцистів, практиків у Візантії завжди було досить шанобливим, як і взагалі ставлення до книжників-граматистів та книжкової вченості, яку ромейі сприймали менш насторожено, ніж у середньовічній Західній Європі [4, с. 231–240; 47; ср.: 26, с. 122–142]. Дуже важливим слід сприйняти висновок З. Г. Самодурової, яка спеціально займалася вивченням візантійської освіти, що протягом VII–XII ст. не відбулося жодних кардинальних змін ні в програмі, ні в методах навчання взагалі, ні в системі підготовки лікарів зокрема, тобто, як і в пізню античність, вони залишалися на тому ж досить високому рівні, були включені у відповідний ринок послуг та далекі від стагнації [17, с. 34].

У Константинополі було настільки багато медиків, що, за словами Симеона Метафраста, вони щороку, 27 червня, у день пам'яті свого покровителя, добре відомого з VI ст. Св. Сампсона Ксенодоха могли організовувати значну корпоративну урочисту ходу до його гробниці у старовинному храмі Св. Мокія [56, col. 304]. Звісно, після захоплення арабами єгипетської Олександрії саме столиця стала визнаним центром ромейської медицини. Однак було б невірним вважати, що провінція обходилася без послуг професіоналів — лікарів, хірургів та їх помічників — оптіонів, фельдшерів — іпургів, кровопускачів — флевотомів, медичних сестер — носокомів, завідувачів аптеками — епістенонів, фармацевтів, працівників лікарень [ср.: 15, с. 103; 19, с. 91]. Причому, важливо наголосити, вони не перебували на державній платні, як це частково ще практикувалося за часів Юстиніана I (527–565 рр.) у Константинополі [1, с. 268]. У переважній більшості випадків послуги лікарів оплачували пацієнти, на що в епіграмі «На хірурга», адресованій якомусь Геннадію, нарікав Палладій Олександрійський (кінець IV — початок V ст.): «Ти ж, гублячи невинних, з них ще плату береш» [3, с. 210]. Хірурги взагалі працювали «особливо болісно і складно», у прямому сенсі, різали по живому, через що «багато душ багатьох своїх хворих поринули в пекло» [60, р. 436; 29, с. 284, 285 (XXIX); 18, с. 31–32, 36–37; 2, с. 73]. Оплату лікування завданого каліцтва чітко застерігав і Морський закон, широко задіяний у VII–IX ст. [13, с. 20, III. 5. 7]. Розміри лікарських гонорарів за лікування та за ліки майже невідомі. Вони варіювалися час від часу, як і самі послуги, але напевно чи були мізерні. Наприклад, одне з Чудес вмч Артемія, складене у VII ст., повідомляє, що госпо-

дар — автентис розщедрився для постраждалого під час роботи портового вантажника Міни на тремісії золота (8 кератів срібла), щоб придбати ліки для лікування його забиття [см.: 50, р. 47]. І це при тому, що навіть тямущий ремісник зазвичай заробляв не більше двох кератів на день. Ромейські лікарі та фармацевси з числа найдосвідченіших, кваліфікованих у жодному разі не належали до малозабезпечених верств суспільства. Їхні річні доходи не поступалися доходам більшості заможних ремісників, торговців, крамарів, тобто тих, кого, згідно з Дігестами, Еклогою законів, Василиків, Прохіроном, відносили до розряду евпорів або ендестерів середнього рівня добробуту. Такий дохід становив близько 25–50 номіс,

більш ніж достатніх для прожиткового рівня [ср.: 24, с. 368–414], тим більше з огляду на звільнення представників цієї професії (як і вчителів) від податків.

Таким чином, не залишається сумнівів у тому, що лікарі у Візантії не лише входили до ринку товарів, як споживачі, а й до третинного ринку послуг, як специфічні ремісники — ванапси, які за плату пропонували свою майстерність та навички. Наявність державної та церковної благодійності у цій медичній сфері не змінює цього висновку. Візантійським лікарям та молодшому медичному персоналу доводилося постійно підтримувати свою професійну репутацію та певний рівень гонорарів, щоб утримувати старих та залучати нових пацієнтів.

Список використаної літератури:

1. Бородин О. Р. Равеннский экзархат. Византийцы в Италии. — СПб.: Алетейя, 2001. — 474 с.
2. Византийский сатирический диалог: Патриот, или Поучаемый (XI в.). Тимарион (XII в.). Мазарис (XV в.) / Изд. подг. С. В. Полякова и И. В. Феленковская. — Л.: Изд-во АН СССР, 1986. — 192 с.
3. Греческие эпиграммы (VII век до н.э. — IX век н.э.) / Пер. ст., прим. Л. В. Буменау; ред. Ф. А. Петровского. — М.; Л.: Academia, 1935. — 315 с.
4. Гуревич А. Я. Культура и общество средневековой Европы глазами современников (Exempla XIII века). — М.: Искусство, 1989. — 368 с., ил.
5. Деяния Вселенских соборов / Изд. 5, испр. — СПб., 1996. — Т. 4: VI собор. VII собор. — 645 с.
6. Иванов Е. Э. Херсонес Таврический. Историко-археологический очерк // Известия Таврической ученой архивной комиссии. — Симферополь, 1912. — № 46. — 374 с.
7. Иоанн Бикларийский. Хроника // Евагрий Схоластик. Церковная история. Книги 1–6 / Пер. с греч., вступ. ст., комм., прилож., указатели И. В. Кривушина. — СПб.: Изд-во Олега Абышко, 2006. — С. 592–595.
8. История Византии: В 3 т / Отв. ред. С. Д. Сказкин. — М.: Наука, 1967. — Т. 2. — 472 с.
9. Кадеев В. И. Херсонес Таврический. Быт и культура (I–III вв. н.э.). — Харьков: Бизнес Информ, 1996. — 212 с., ил.
10. Каждан А. П. Два дня из жизни Константинополя. — СПб.: Алетейя, 2002. — 320 с.
11. Косцюшко-Валюжинич К. К. Отчет за 1899 год // Архив Национального заповедника «Херсонес Таврический». — Д. №8. — 67 л.
12. Культура Византии вторая половина VII–XII вв. / Отв. ред. З. В. Удальцова, Г. Г. Литаврин. — М.: Наука, 1989. — 680 с.
13. Морской закон / Вступ. ст., пер., комм. М. Я. Сюзумова // Античная древность и средние века. — 1969. — Вып. 6. — С. 3–54.
14. От берегов Босфора до берегов Евфрата / Пер., пред., комм. С. С. Аверинцева. — М.: Наука, 1987. — 326 с.
15. Пайкова А. В. Легенды и сказания в памятниках сирийской агиографии // Палестинский сборник. — 1990. — Вып. 30 (93). — С. 3–142.
16. Рудаков А. П. Очерки византийской культуры по данным греческой агиографии. — М., 1917. — II, 288 с.
17. Самодурова З. Г. Система подготовки врачей в Византии в VII–XII вв. Центры медицинского обучения // Византийские очерки. — М.: Индрик, 1996. — С. 25–38.
18. Сказание о мученичестве свв. отцов, избивенных варварами Сарацинами в великой лавре преп. отца нашего Саввы // Православный Палестинский сборник. — 1907. — Вып. 57. — С. 1–41; 1–48.
19. Сметанин В. А. Византийское общество XII–XV веков по данным эпистографии. — Свердловск: Изд-во УрГУ, 1987. — 289 с.
20. Сократ Схоластик. Церковная история: Статья и комм. И. В. Кривушина. — М.: РОССПЭН, 1996. — 368 с.
21. Сорочан С. Б. Больница или преторий? О монументальном архитектурном комплексе в южном районе византийского Херсона // Медицина в художних образах: Статті. — Донецьк: Норд-пресс, 2009. — Вип. 7. — С. 8–25.
22. Сорочан С. Б. Византийский Херсон (вторая половина VI — первая половина X вв.). Очерки истории и культуры. — Харьков, 2005. — Ч. 2. — С. 680–1648.
23. Сорочан С. Б. Византия. Парадигмы быта, сознания и культуры. — Харьков: Майдан, 2011. — 952 с.
24. Сорочан С. Б. Византия IV–IX веков: этюды рынка. Структура механизмов обмена. — Харьков: Бизнес Информ, 1998. — 452 с.
25. Сорочан С. Б. Византия IV–IX веков: этюды рынка. Структура механизмов обмена. Изд. 2-е, испр. и доп. — Харьков: Майдан, 2001. — 476 с.
26. Сорочан С. Б. Клиническая медицина в Византии // Східноєвропейський журнал внутрішньої та сімейної медицини. — 2020. — №2. — С. 122–142.
27. Сорочан С. Б. Парамедицина Византиї // Східноєвропейський журнал внутрішньої та сімейної медицини. — 2020. — №1. — С. 69–81.
28. Сорочан С. Б. Птохионы, носокомионы и ятрины в раннесредневековом византийском Херсоне // Северное Причерноморье в эпоху античности и средневековья. Памяти Н. П. Сорокиной. — Труды ГИМ. — М., 2006. — Вып. 159. — С. 94–117.
29. Феофан Исповедник // Свод древнейших известий о славянах. Т. 2 (VII–IX вв.) / Сост. С. А. Иванов, Г. Г. Литаврин, В. Н. Ронин. — М.: Наука, 1995. — С. 274–281.
30. Феофилакт Симокатта. История / Пер. С. П. Кондратьева. — М.: Арктос; Вика-пресс, 1996. — 272 с.
31. Херсонес. Путеводитель / И. А. Антонова, А. А. Зедгендзе, Л. Г. Колесникова и др. — Симферополь: Таврия, 1985. — 112 с., ил.
32. Bliquez L Two lists of Greek surgical instruments and the state of surgery in byzantine times // Symposium on Byzantine Medicine / Ed. by J. Scarborough / Dumbarton Oaks Papers. — 1984. — №38. — P. 187–204.

34. Constantelos D. J. *Byzantine Philanthropy and Social Welfare*. — New Brunswick; New Jersey: Rutgers Univ. Press, 1968. XXVIII, 356 p.
35. *Corpus juris civilis*. — Berolini: Apud Weidmannos, 1895. — Vol. 2: *Codex Iustinianus* / Rec. P. Krueger. — 513 p.
36. Duffy J. Byzantine medicine in the sixth and seventh centuries: aspects of teaching and practice // *Symposium on Byzantine Medicine* / Ed. by J. Scarborough / DOP. — 1984. — № 38. — P. 18–32.
37. *Georgii monachi chronicon* / Ed. C. de Boor. — Lipsiae: B. G. Teubner, 1904. — T. 1–2. — 801 p.
38. Grumel V. La profession medicale a Byzance a l'epoque des Comnenes // *Revue des etudes byzantines*. — Paris, 1949. — T. 7. — P. 42–46.
39. *Ioannis Biclarensis Chronicon* // *Patrologiae cursus completus. Patrologiae latina* / Rec. J.-P. Migne. Paris, 1864. — T. 72. — Col. 863–870.
40. Hellenistic and Byzantine ophthalmology: trachoma and sequelae author(s): Emilie Savage-Smith Source // *Symposium on Byzantine Medicine* / Ed. by J. Scarborough / DOP. — 1984. — №38. — P. 169–186.
41. Horden P. Mediterranean plague in the age of Justinian // *The Cambridge Companion for the Age of Justinian* / Ed. by M. Maas. — Cambridge, 2005. — P. 134–160.
42. Horden P. The millennium bug: health and medicine around the year 1000 // *Social History of Medicine*. — 2000. — Vol. 13. — P. 201–219.
43. Horden P. How medicalised were byzantine hospitals? // *Medicina e Storia*. — 2005. — T. 10. — P. 45–74.
44. Kazhdan A. The image of the medical doktor in byzantine literature of the Tenth to Twelfth centuries // *Symposium on Byzantine Medicine* / Ed. by J. Scarborough / DOP. — 1984. — №38. — P. 43–51.
45. Kislinger E. Xenon und Nosokomeion — Hospitler in Byzanz // *Historia Hospitalium*. — 1986–1988. — T. 17. — S. 7–16.
46. Magoulias H. J. The Lives of the Saints as sources of data for the history of byzantine medicine in the sixth and seventh centuries // *Byzantinische Zeitschrift*. — 1964. — Bd. 57. — P. 127–150.
47. Magner L. N. *A History of Medicine*. — New York, 2005. — 625 p.
48. Miller T. S. Byzantine hospitals // *Symposium on Byzantine Medicine* / Ed. by J. Scarborough / DOP. — 1984. — № 38. — P. 53–63.
49. Miller T. S. *The Birth of the Hospital in the Byzantine Empire*. — Baltimore; London: The John Hopkins Univ. Press, 1985. — 288 p.
50. Miracula S. Artemii (Diegesis ton thaumatou tou agiou... Artemiou) // *Varia graeca Sacra*. Сборник греческих неизданных богословских текстов IV–XV веков с пред. и указат. изд. А. Пападопуло–Керамевс // *Записки имп. СПб. ун-та. Истор.-филол. ф-т*. — 1909. — Ч. 95. — P. 1–75.
51. Ohme H. Das Consilium Quinisextum: Neue Einsichten zu einem umstrittenen Konzil // *Orientalia Christiana Analecta*. — 1992. — T. 58. — P. 367–400.
52. Palladio. *La Storia Lausiaca* / Introd. di Ch. Mohrmann, testo critico e commento a cura di G. J. M. Bartolink, trad. di M. Barchiesi. — Roma, 1974. — 419 p.
53. Patlagean E. *Pauvrete economique et pauvrete sociale a Byzance. 4e – 7e siecles*. — Paris; La Haye; Mouton, 1977. — XII, 483 p.
54. Pioreschi P.A. *A History of Medicine. Byzantine and Islamic Medicine*. — Omaha, 2004. — 507 p.
55. Sathakopoulos D. Crime and punishment: the plague in the Byzantine Empire, 541–749 // *Plague and the End of Antiquity. The Pandemic of 541–750* / Ed. L. Little. — Cambridge, 2006. — P. 99–118.
56. Symeon Logothetae Metaphraste Vita Sti Sampsoni // *Patrologiae cursus completus. Patrologiae graeca* / Rec. J.-P. Migne. — Paris, 1864. — T. 115. — Col. 299–318.
57. Temkin O. Byzantine medicine, tradition and empiricism // *DOP*. — 1962. — №16. — P. 95–115.
58. *Theodosiani libri XVI constitutionibus sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes* / Ed. Th. Mommsen, P. M. Meyer. — Berolini: Apud Weidmannos, 1905. — Vol. 1. P. 1. — CCCLXXX p.; Vol. 1. P. 2. — 931 p.
60. Theophanis Chronographia ex rec. C. de Boor. — Lipsiae: B. G. Teubner, 1883. — Vol. 1: *Textum graecum continens*. — VIII, 503 p.
61. Tjder J.-O. Die nichtliterarischen Latenischen Papyri. Italiens aus der Zeit 445–700. — Lund, 1955. — Bd. 1. — 423 S.
62. Touwaide A. L'histoire des sciences pharmaceutiques en Grece et a Byzance // *Byzantion*. — 1993. — T. 63. — Fasc. 2. — P. 451–454.
63. Vikan G. Art, medicine and magic in Early Byzantium // *Symposium on Byzantine Medicine* / Ed. by J. Scarborough / DOP. — 1984. — № 38. — P. 5–86.
64. Yannopoulos P.A. *La societe profane dans l'Empire byzantin des VIIe, VIIIe et IXe siecles*. — Louvain: Bureau du recueil; Bibliotheque de Louvain, 1975. — XLVII, 331 p.

Місце лікарів в системі ринку послуг Візантії IV–IX ст.

Проф. С.Б. Сорочан

Харківський національний університет імені В.Н.Каарзіна

У статті розглядається становище та статус медиків на візантійському ринку праці та послуг. Їхнє місце у суспільстві та у професійній сфері оцінюються рівним по суті та за якістю стану ремісників — ванавсів. Наголошується, що в більшості випадків вони відносилися не до рабів, як це було в античному римському суспільстві, а до вільних, заможних верств населення, до тих, кого зараховували до категорії еупорів, ендестерів з річним доходом не менше 25–50 солідів, та їх заробітна платня дозволяла їм забезпечувати себе всім необхідним. Платне звернення до медика, іатра розглядалося як повсякденне. Іноді воно відбувалося державним коштом, в основному в столиці Імперії ромеїв у ранньовізантійський період, а також серед ченців. Попадання до лав медиків обмежувалося лише платоспроможністю тих, хто навчається цьому ремеслу, якщо, звичайно, воно не передавалося у спадок, від батька до сина. У Ромейському царстві в IV–IX ст. послуги медиків здійснювалися як у приватному, платному, так і на державному, громадському рівнях.

Ключові слова: Візантія, система охорони здоров'я, медики, ринок послуг, оплата, рівень життя.

The place of doctors in the service market system of Byzantium of the IV–IX centuries.

Prof. Serhii Sorochan

V. N. Karazin Kharkiv National University

The article analyzes the position and status of medical and pharmaceutical staff in the Byzantine labor market and services. Their place in society and in the professional sphere is considered equal in essence and quality to that of the craftsmen — vanavsos. It is emphasized that in most cases they did not belong to slaves, as it was in the ancient Roman society, but to free, wealthy strata of the population, to those who were classified as euporus, endesters with an annual income of at least 25–50 solidi, and their salary allowed them to provide themselves with everything they needed. Paid visit to the doctor, iatraros was considered as a daily routine. Sometimes it took place at public cost, mainly in the capital of the Roman Empire in the early Byzantine period, but also among monks. Getting into the ranks of medical professionals was limited only by the financial solvency of those who studied this craft, unless, of course, it was inherited from father to son. In the Byzantine Empire in the IV–IX centuries, medical services were provided both in private, paid, and at the state, public levels.

Keywords: Byzantium, health care system, doctors, service market, payment, standard of living.

Контактна інформація: Сорочан Сергій Борисович —
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії стародавнього світу
та середніх віків Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна
Україна, Харків, площа Свободи, 4, ауд. 5-52, тел.: +38 (057) 707-53-37,
e-mail: ancient@karazin.ua

Стаття надійшла до редакції 15.11.2022 р.